

עקרונות מנחים לתוכנית אב לעתיקות ירושלים - הצעה למסמך מדיניות

נקודת מוצא:

והפיתוח שמתלווים אליה, מכלים במהירות את משאבי התרבות הבלתי-מתחדשים של ירושלים ואינם מכבדים די הצורך את המורשת רבת-הרבדים של כלל תושבי העיר ושל המבקרים בה.

לכן אנו רואים את עצמנו מחויבים להאיר סוגיות אחרות ואזרחיות ולנסח אמות מידה מקצועיות לניהול אוצרות התרבות של האגן ההיסטורי בתחומים שבהם אנו מתמחים. אנו מקווים שאמות מידה אלה יגנו על המשאבים הסמליים החד-פעמיים של ירושלים, על מופעיה הארכיאולוגיים, הנופיים והאדריכליים, וישמרו על גישה חופשית ושוויונית אליהם בפני כל התושבים, האזרחים והמבקרים. אנו רואים חשיבות רבה בצורך להבטיח שההיסטוריה העשירה והייחודית של ירושלים ועתידה לא יפגעו על ידי ניצול חד צדדי, לאומי, דתי, תאגידי או כלכלי.

גבולות/תחום הדיון: המלצות הוועדה המפורטות במסמך זה מתייחסות אל העיר העתיקה של ירושלים ואל סביבותיה, דהיינו, התחום המכונה "האגן ההיסטורי". תחום זה משתרע בין הר הזיתים במזרח, גיא בן הינום בדרום, אזור ממילא במערב וקברי המלכים בצפון.

ירושלים היא עיר היסטורית ומרחב במחלוקת. העיר רבת שכבות ותרבויות, מקודשת לשלוש דתות וכן מתקיימים בה חיים עירוניים תוססים. הקונפליקטים בין קבוצות שונות, כמו גם הניסיונות לקיים בה חיים משותפים, הם מרכיב מהותי, מתמשך ונוכח בחיי העיר.

ועדת ההיגוי, ש'עמק שווה' כינס במכון ון ליר במהלך חורף 2016, ושגיבשה מסמך זה, כללה אנשי מקצוע מדיסציפלינות שונות ביניהם: ארכאולוגים, אנשי שימור, חוקרי תיירות, היסטוריונים, אדריכלים, מתכנני ערים וגאוגרפים.

על פי תפיסתנו, רב-מקצועיות זו, המונחת על ידי הקודים האתיים של כל אחת מהדיסציפלינות שבהן אנו, חברי הוועדה, מתמחים, היא כלי חיוני לטיפול, עיצוב, הצגה, פרשנות, שימור וניהול המשאבים ההיסטוריים, החומריים והמרחביים של ירושלים.

דעתנו היא שבתקופה זו מתרחשים באגן ההיסטורי של ירושלים תהליכים המשפיעים באופן דרמטי על המרקם הפיסי והעירוני של העיר. גופים רבים, בעלי סדרי-יום שונים ולעיתים מתחרים, מעורבים בתהליכים אלה ומביאים לריבוי פרויקטים ללא ראייה כוללת ורחבה, וללא תפיסת תכנון בר-קיימא. להבנתנו הפעילות הארכאולוגית הענפה המתקיימת כיום, והשימור

המלצות הוועדה בנוגע לניהול חפירות, שימור פיתוח אתרים ובנייה על גבי עתיקות באגן ההיסטורי של ירושלים

1. מאז 1968 מתקיימת באגן הקדוש פעילות ארכיאולוגית אינטנסיבית, ובעקבותיה עבודות שימור ופיתוח אתרים. בעשור האחרון מגמה זו אף הולכת וגוברת. חוק העתיקות, אשר נועד מלכתחילה להגן על עתיקות מפני פעולות פיתוח, משמש בירושלים כלי לפיתוח חד-צדדי ובלתי הפיך של יזמים, ללא ביקורת ציבורית וללא תיאום עם חוק התכנון והבניה. המלצתנו היא שבכל מקרה שבו החפירה הארכיאולוגית מהווה שלב ראשון בפיתוח תיירותי או אחר (פיתוח תשתיות, בנייה ציבורית, בנייה פרטית, ועוד), יש להחיל עליה אמות מידה המקובלות בחוקי התכנון: התייחסות כוללת לתוכנית החפירה והפיתוח, ביצוע תסקירי השפעה מורחבים, הכוללים התייחסות למורשת ולסביבה הבנויה, לבטיחות ולבריאות הציבור, ולמשמעויות חברתיות וכלכליות. כל אלה עוד בטרם ביצוע החפירה.
2. חפירות, שימור ופיתוח אתרים באגן ההיסטורי צריכים להיות חלק מתוכנית כוללת ושקופה, שתעמוד לדיון ציבורי. הן צריכות להביא בחשבון את הנעשה במקומות אחרים במרחב העירוני. ראייה מרחבית כוללת תמנע עודף ובזבז, כמו הקמת סדרה של מרכזי מבקרים המתחרים זה בזה ללא צורך אמיתי. מבחינה תרבותית ראייה מרחבית כוללת תאפשר להעצים נרטיב אחד באתר א' ונרטיב אחר באתר ב', ובכך להביא לידי ביטוי ראוי ומאוזן את התקופות והתרבויות שעיצבו את ירושלים בעבר, כמו-גם את פסיפס הקהילות השונות הקיימות בימינו.
3. יש להחיל על חפירות, שימור ובנייה באגן ההיסטורי תהליכי שיתוף ציבורי, ולקבוע הליכי פיקוח מחמירים שיהוו תנאי להמשך העבודה משנה לשנה. לא יתקיימו באזור זה חפירות חסויות או

9. יש להכיר בכך שגורמים רבים הם בעלי עניין מהותיים באגן ההיסטורי והם כוללים תושבים, מבקרים, נציגי דתות ומסדרים דתיים שונים, כמו- גם ארגונים מקצועיים מקומיים ובינלאומיים. יש לשתף את כלל הציבורים הנ"ל בתהליכי קבלת ההחלטות בנוגע לחפירה שימור ובנייה על גבי עתיקות באזור זה.
10. החפירה והשימור צריכים להיעשות בדרכים זהירות, בצניעות ובאיפוק, על מנת להשאיר אפשרויות פתוחות לשינויים בעתיד, בהתאם להתקדמות הטכנולוגיה והידע.
11. כל פעולת שימור כהכשרת חללים לשימושים ציבוריים, עסקיים ותיירותית צריכה לשמר את ההקשר האדריכלי וההיסטורי המקורי/אוטנטי, ולמנוע שינוי משמעותי של המבנים, ו/או חיבור מלאכותי בין מבנים בעלי שימוש שונה או מתקופות שונות. כמו כן, על השימור לשרת את צרכי התושבים, לרבות אלה החיים בסמיכות לאתרים שעברו שימור.
12. לפעולות החפירה והשימור נלוות פעולות שמִבְנוֹת את החוויה של המבקר באתר. על השימור, השילוט, סרטי ההמחשה, ההדרכות והפעילות החינוכית באתר לעמוד בקריטריונים מקצועיים, ולהיות ללא הטיות מגמתיות. פעילויות אלה צריכות להציג נאמנה את כל השרידים שנחפרו ונמצאים באתר, ולהתמודד עם הפסיפס החברתי וההיסטורי המורכבים, שמאפיינים את ירושלים.
- סודיות וכל עבודות הבנייה והפיתוח יפורסמו ויעמדו לבחינת הציבור.
4. לכל חפירה באגן ההיסטורי, למעט מקרים מובהקים של טיפול דחוף במפגע בריאותי או בטיחותי, יידרש רישיון חפירה (ולא הרשאה, כמקובל כעת), המוענק לאחר התייעצות עם אנשי מקצוע בלתי תלויים.
5. העיר העתיקה של ירושלים הינה אתר מורשת עולמית ברשימת אונסק"ו ואף הוכנסה לרשימת האתרים בסיכון. מדינת ישראל אשררה את אמנת אונסק"ו לשמירת המורשת העולמית ועל כן מחויבת להוראות האמנה והקווים המנחים ליישומה. אחת ההוראות קובעת שעל המדינה ליידע את אונסק"ו מראש, דרך משרד החוץ או דרך הועד הישראלי של אונסק"ו על פעולות משמעותיות באתר, אשר יש להם השפעה תרבותית (שינוי, הרעה, שיפור, בניה, הריסה, חפירה גדולה, פעולות שימור ופיתוח וכד'). אין ספק שפעולות חפירה יזומות, הן למטרה מדעית והן למטרות פיתוח, נופלות תחת הקטגוריה של "פעולות משמעותיות" שמחויבות בדיווח.
6. יש לשאוף להפרדה בין הרגולטור (הגוף המפקח על החפירה והשימור) לבין הגוף שמבצע את החפירה והשימור בפועל. משום כך, ביצוע חפירות ועבודות שימור על ידי רשות ממשלתית צריך להיות חריג ולא הכלל.
7. יש לאסור על פירוק שרידים תוך כדי חפירה ארכאולוגית, ולהגדיר את עצם הפירוק כפעולת שימור הדורשת את כל הסייגים של השימור.
8. כל פעולת שימור, באתר או באובייקט, צריכה להתבסס - עד כמה שניתן - על עקרון ההפיכות (החזרת המצב לקדמותו).